

בענין קרא כדכתיב

אמרינן בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ה ע"א) "אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור. מ"ט, דבעינא יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא. ומקשינן ומי בעינן קרא כדכתיב והתניא מות יומת המכה רוצח הוא, אין לי אלא במיתה הכתובה בו. מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, ת"ל מות יומת המכה מכל מקום. ותריצנא שאני התם דאמר קרא מות יומת. ואקשינן וליגמר מינייה ותרצינן משום דהוה רוצח וגוה"ד ב' כתובין הבאין כאחד... רוצח הא דאמרן. גוה"ד מאי וכו"י עיי"ש. א"כ למדנו שבעינן קרא כדכתיב, ולכן צריך יד העדים דוקא. ולמדנו שרוצח, אפשר להמיתו בכל דרך, ועדיין בעינן קרא כדכתיב דהרי רוצח וגוה"ד ב' כתובים ואינן מלמדים.

הרמב"ם פי"ד מהל' סנהדרין ה"ח כותב וז"ל: "מי שעמד על נפשו ולא יכלו ב"ד לאוסרו עד שימיתוהו במיתה שהוא חייב בה, הורגין אותו עדיו בכל מיתה שיכולין להמיתו בה, מאחר ונגמר דינו. ואין רשות לשאר העם להמיתו תחילה, לפיכך אם נקטעה יד העדים פטור... בד"א בשאר מחוייבי מיתות ב"ד חוץ מן הרוצח. אבל הורג נפש שנגמר דינו, רודפין אחריו בכל דבר וביד כל אדם עד שממיתין אותו" עכ"ל.

מדברי הרמב"ם שמענו

א: שכל חייבי מיתות ב"ד שא"א להורגם במיתה הכתובה בהם, נהרגים בכל מיתה שאפשר.

ב: עדין חייבי מיתות ב"ד אלו נהרגין דווקא ע"י העדים.

ג: רוצח נהרג בכל דבר.

ד: רוצח נהרג אף ביד כל האדם.

ויש להבין, מדוע רוצח נהרג בכל דבר- משום שברוצח גלי קרא "מות יומת" מכל מקום. אך עדיין אמרה הגמ' דבעינן קרא כדכתיב דהא רוצח וגוה"ד ב' כתובים שאינן מלמדים. וא"כ מדוע ברוצח ל"צ יד העדים אלא נהרג ביד כל אדם? ועיקר מנין שאר חייבי מיתות ב"ד נהרגין בכל מיתה הרי בהם לא גלי לן קרא שאפשר להרוג מכל מקום? ועוד יש לעמוד על הבדלי הלשון בין שאר חייבי מיתות ב"ד בהם אפשר להרגם "בכל מיתה" לבין רוצח שאפשר להורגו "בכל דבר".

הכ"מ עמד על חלק מן הקושיות וז"ל: "ויש לתמוה על רבינו שכתב שגם בשאר מחוייבי מיתה ממיתין אותם בכל מיתה שיכולין, ואין חילוק בין רוצח לשאר אלא אי בעינן יד העדים בראשונה אי לא. דלדידה מאי מקשה לשמואל מרוצח שאתה ממיתו

בכל מיתה שאתה יכול, דהא בשאר מחוייבי מיתה הכי דינא אלא שיד עדים בראשונה בעינן וה"ה גבי רוצח". ותירץ דכנראה הגמ' כבר ידעה דאף שאר חייבי מיתה נהרגים בכל מיתה וכן רוצח. אלא, דקושית הגמ' מרוצח היתה, דאצל רוצח מלבד הדין שאפשר להמיתו בכל מיתה כשאר חייבי מיתות, נאמר "מות יומת" ומזה למדים שלי"צ יד- העדים ברוצח. וא"כ מצינו דלא בעינן קרא כדכתיב. וע"ז מתרצת הגמ' דאין ללמוד מרוצח דלא בעינן קרא כדכתיב כיוון דרוצח וגוה"ד ב' כתובים. ועייש בכ"מ איך דייק דבריו מלשון הברייתא. ומעתה אחרי שברוצח וגוה"ד מצינו דדווקא בהם לא בעינן קרא כדכתיב, הרי שבשאר התורה בעינן קרא כדכתיב, דב' כתובים אינם מלמדים.

אך דברי הכ"מ קשים מכמה טעמים:

א: הכ"מ לא גילה לנו מקור דינו של הרמב"ם ששאר חייבי מיתות נהרגים בכל מיתה?

ב: הרי בפרק ארבע מיתות בסנהדרין (דף נ"ג ע"א) הגמ' לומדת לחייבי סקילה שנאמר בהם "מות יומתו דמיהם בס" כרוצח, שאפשר להרגם בכל מיתה שאפשר, וכן גבי עיר הנידחת הגמ' בב"מ (ל"א ע"ב) דורשת "הכה תכה" מכל מקום. ולפי דברי הכ"מ כבר ידעינן בכל חייבי מיתות שאפשר להרגם בכל מיתה, וא"כ לשם מה גלי קרא בנסקלין ועיר הנידחת שאפשר להרגם בכל מקום, צ"ל כפי שאמרנו ברוצח, שלי"צ יד- העדים בנסקלין ובעיר הנידחת. וא"כ הרמב"ם שאמר דין יד העדים "במה דברים אמורים בשאר מחוייבי מיתות ב"ד חוץ בן הרוצח", היה צריך להוסיף וחוף מן הנסקלין ועיר הנידחת?

לכן צריך לפרש דברי הרמב"ם באופן אחר. וראשית נבאר מנין למד הרמב"ם שאף שאר מחוייבי מיתות ב"ד נהרגים בכל מיתה. התוספתא סנהדרין פ"ב תוספתא ג' ע"ב "כל חייבי מיתות שבתורה, שאי אתה יכול להמיתו במיתה האמורה בהן, המיתו בכל המיתות בין קלות בין חמורות, שנאמר ובערת הרע מקרבך". אלא שא"ל דשאר חייבי מיתות ניתן להורגם בכל מיתה לפי הבבלי, דא"כ ל"ל "מות יומתו דמיהם בהם" דסקילה ו"הכה תכה" דעיר הנידחת וכדפרשית.

לכן פירש הר"ר יוסף בתוס' ריש מכות (ד' ע"ב) ד"ה כל הזוממין וז"ל "דרוצח וגוה"ד הו' ב' כתובים הבאין כאחד שלא נלמוד שאר מומתין מהם להמיתם אף במיתה שאינה מד' מיתות ב"ד. אבל בד' מיתות ב"ד פשיטא דנמיתם בכל חייבי מיתות". ופי' דבריו - דהלימוד "ובערת הרע מקרבך" מלמדנו דכל חייבי מיתות ב"ד אפשר להמית בכל מיתה מד' מיתות ב"ד, אבל רוצח שנא' בו "מות יומת", אפשר להמיתו בכל דבר.

ומעתה מיושב הדיוק בלשון הרמב"ם דבשאר חייבי מיתות נקט הלשון שאפשר להרגם "בכל מיתה שיכולין להמיתו בה" והיינו בא' מד' מיתות ב"ד, וברוצח נקט שאפשר להורגו "בכל דבר" אף שלא בא' מד' מיתות ב"ד. אלא דלפי"ז צ"ב מדוע הגמ' בסנהדרין (מ"ה ע"ב) מקשה על שמואל מרוצח דלא בעינן קרא כדכתיב כיוון דניתן להורגו בכל דבר, ולא מקשה מכל חייבי מיתות דאין נהרגים דווקא במיתה שלהם, אלא בכל מיתה מד' מיתות? כאן צ"ל כפי שפירש לי מרן ראש הישיבה הרב גולדוויכט זצ"ל, דמזה שכל חייבי מיתות ב"ד נהרגים בכל מיתה מד' מיתות אין להקשות ע"ד שמואל

דלא בעינן קרא כדכתיב. וזאת, שהרי מה שאפשר להרגם בכל מיתה מד' מיתות אינו מדינם דהרי בעינן קרא כדכתיב, וכל אחד מחייבי שאר מיתות צריך ליהרג במיתה הכתובה בו. אלא דיש דין "ובערת הרע מקרבך" על ביי"ד שיהרוג כשא"א לקיים בו דינו, בכל מיתה מד' מיתות. אבל ברוצח שנא' בפרשה שלו "מות יומת המכה רוצח הוא", כאן דינו של רוצח הוא בכל דבר, כיוון שהוא הרג. ומימלא מכאן רואים שבדינו של רוצח נאמר סייף ולא בעינן קרא כדכתיב. ומכאן שייך לאקושי אדברי שמואל "ומי בעינן קרא כדכתיב". אלא דעדיין צ"ב מדוע א"כ למסקנת הגמ' שרוצח וגה"ד ב' כתובים שאינן מלמדים, ברוצח ל"צ יד - העדים בראשונה ואפשר להמיתו "ביד כל אדם" ואילו בשאר חייבי מיתות א"א להמיתו ביד כל אדם ובעינן יד העדים, הרי למסקנה שמרוצח וגה"ד א"א ללמוד דלא בעינן קרא כדכתיב א"כ ידעין רק שרוצח אפשר להמיתו בכל דבר אך עדיין ניבעי יד- העדים? ונבאר ע"פ היד - רמ"ה דמסביר את דברי הגמ' "ב' כתובים הבאים כא' דאינן מלמדים" בשני אופנים, וז"ל: "וכל ב' כתובים הבאים כא' אין מלמדים לאחרים דלמה לי לכתוב בתרוויהו, לכתוב בחד מינייהו וליתו כולהו מיניה, אלא להכי כתב בתרוויהו לאשמועינן דלא דיינינן הכי אלא בהני דכתיבי בהדיא בלחוד. א"נ להכי כתב בתרוויהו לאשמועינן דלא הוה מצי למילף מהדדי". עכ"ל. ומה ההבדל בין התירוצים? צ"ל דהתירוץ הראשון ביד- רמ"ה למד דב' כתובים אינן מלמדים אלא למה שנכתב בפירוש, דלפי"ז אם רוצח וגה"ד הם ב' כתובים, הם מלמדים רק למה שנכתב בפירוש- לרוצח שנאמר "מות יומת" בכל דבר, ולגוה"ד שאם אין גואל אפשר לכל אחד להרגו, שנא' "בפגעו בו" מכל מקום, שלא בעי קרא וגוה"ד מלבד מאי דגלי לך קרא, בעינן קרא כדכתיב. ולפי"ז ברוצח צריך יד- העדים בראשונה. אבל לפי הא"נ, הרי שבי כתובים נכתבו שלא יהא אפשר למילף מיניהו, אבל הם לעצמם מלמדים, ולפי"ז בפ' רוצח ל"צ קרא כדכתיב, ולא בעינן יד- העדים בראשונה. ומעתה הרמב"ם יסביר כהבנת הא"נ ביד-רמ"ה, ולכן ברוצח לא בעינן יד-העדים, ואפשר להורגו "ביד כל אדם", משא"כ שאר מיתות דבעינן יד- העדים.

דרך נוספת לתרץ דברי הרמב"ם היא לומר דהרמב"ם הבין כהבנת היד- הרמ"ה בתירוץ הראשון, דאף ברוצח בעינן יד- העדים דבעי קרא כדכתיב לכל מאי דלא גלי קרא בהדיא. והרמב"ם גם למד כר' יוסף במכות, דברוצח אפשר להרגו בכל דבר ושאר חייבי מיתות נהרגים בכל מיתה מד' מיתות. ומימלא רוצח שאפשר להרגו בכל דבר גם אפשר להרגו ביד כל אדם. אבל שאר חייבי מיתות שנהרגים דווקא במיתה ביי"ד הרי שצריך יד העדים דזהו דין במיתות ביי"ד. ועפ"ז נסביר את השו"ט של הגמ' בסנהדרין דהקשתה על שמואל מרוצח שלא בעינן יד- העדים, דרוצח אפשר להרגו מכל מקום ואפי' שלא ביד העדים, א"כ שמעינן דלא בעי קרא כדכתיב. ואמנם הגמ' יכלה להקשות אף משאר חייבי מיתות שאפשר להרגם בכל מיתה. אך לפי"ז יקשה כפי שהקשנו על הכ"מ, דא"כ בנסקלים שנאמר "מות יומתו" גם לא ניבעי יד- העדים? וגם לפי התירוץ הקודם יקשה הרמב"ם דפסק שאר חייבי מיתות נהרגים בכל מיתה מד' מיתות "חוץ מן הרוצח", דהא לפי הגמ' סנהדרין (נ"ג, ע"א) גם נסקלים ועיר הנידחת שנא' בהם "מות יומתו" ו- "הכה תכה" אפשר להרוג בכל דבר? א"ו הרמב"ם לא פסק את הגמ' בארבע מיתות, ולא

דרש את הפסוק "מות ימותו" ו- "הכה תכה". ומימלא לק"מ גם על תירוץ הכ"מ. (וע"ע תוי"ט סוף סנהדרין ד"ה שכל הזוממין).

ובשם הרב מבריסק שמעתי תירוץ נוסף: דלמסקנת הגמ' שרוצח וגוה"ד ב' כתובים הבאים כאחד, הרי שרוצח אינו מלמד אף לעצמו דלא בעי קרא כדכתיב אלא למאי דכתיבי בהדיא- "מות יומת". ומימלא כמו שאר חייבי מיתות, גם רוצח צריך יד- העדים. אך הרמב"ם שפסק ברוצח שאפשר להורגו אף ביד אחרים, משום, שברוצח יש דין שאינו בשאר מיתות- גוה"ד. גוה"ד צריך לטעון בפני בי"ד על שראוי להמית הרוצח וכפי שמפרש הר"ן באריכות בסוגייתנו בד"ה מנין עיי"ש. ומעתה כאשר אין לנרצח גואל, מעמידים לו בי"ד גואל אחר, שהוא קודם לעדים. ולכן ברוצח לא שייך י"ד- העדים תהיה בו בראשונה" אלא כאשר אין גוה"ד, דאז בי"ד שמעמידים גואל אחר- מעמידים את העדים כדי לקיים יד- העדים. אך אם נקטעה יד- העדים או שא"א להרוג ע"י העדים מסיבות אחרות, בי"ד מעמיד גואל אחר, דהא א"א לקיים יד- העדים. ולכן יעמידו אחרים שהם יהיו גוה"ד ויהיו קודמים לעדים. וא"כ שפיר פסק הרמב"ם ברוצח דהיכא דא"א להורגו ביד העדים הורגים אותו "ביד כל אדם", דהם גוה"ד. ומה שהגמ' הקשתה על שמואל דלא ניבעי קרא כדכתיב מרוצח, אה"נ היה אפשר אף להק' משאר חייבי מיתות שהרמב"ם פוסק שאפשר להורגם בכל מיתה, ועדיין נצטרך לומר דקושיית הגמ' מרוצח שאפשר להמיתו בכל מיתה היא לאו- דווקא.

על לשון הרמב"ם בריש הלכה "מי שעמד על נפשו" תמה הכ"מ בסוף דבריו וז"ל: "ויש לדקדק שתפס רבינו דין דנקטעה יד העדים גבי מי שעמד על נפשו, דמשמע דאם לא עמד על נפשו חייב. ולפרש סוגיין משמע דשמואל סתם מיירי בין עמד על נפשו בין לא עמד".

תוד"ה "משום" בסוגייתנו הקשה כיוון שרוצח נהרג בכל מיתה וכן הנסקלים ועיר הנידחת, מעתה כיצד הגמ' לקמן באלו הנשרפין (ע"ט, ע"ב) מדייקת מהמשנה "חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידונו בקלה" דש"מ מותרה לחמור מותרה לדבר הקל, אולי מותרה לחמור אינו מותרה לקל והתם במאי עסקינן, באותן שמיתתן בכל דבר? ותירץ: "וי"ל דדייק מדקתני כל חייבי מיתות, אפי' הנך דלא דרשי הכי. א"נ בורח שאני". עכ"ל. והנה לפי התוספתא בסנהדרין (פ"ב) שהבאנו דכל חייבי מיתות אם אי אפשר להרגם במיתה הכתובה בהם, אפשר להרגם בכל מיתה שנא' "ובערת הרע מקרבך", א"כ התירוץ הראשון בתוס' נופל. דכל חייבי מיתות אפשר להרגם בכל מיתה (ולפחות בכל אי מדי מיתות כדברי ר' יוסף במכות). וא"כ אין לנו אלא את תירוץ השני של תוס', דכל מה דאפשר להרוג בכל מיתה, את הרוצח, הוא דווקא בבורח, וכן שאר מיתות ב"ד אם ברחו אפשר להרגם בכל מיתה. ואילו משנת חייבי מיתות ב"ד שנתערבו עוסקת שלא ברחו. הרמב"ם פסק ששאר חייבי מיתות נהרגים בכל מיתה ובהלכה ו' פסק "כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נדון כל אחד מהם בקלה שבהן". א"כ הרמב"ם צריך להעמיד בבורח את סוגית הגמ' (דמ"ה:) אם ירצה לפסוק שמותרה לחמור מותרה לקל. וממילא אפשר דלכן פסק הרמב"ם דווקא בשעמד על נפשו שנהרג בכל מיתה. ומה שהביא דין "נקטעה יד העדים" בציוור זה, אינה קושייה, דהרמב"ם פ"ג ה"ז כבר פסק שאפשר להרוג גם בלי

העדים הראשונים – "ברוצח אבל שאר חייבי מיתות עד שיבואו עדיו הראשונים וכו'". וא"כ בפ"ד ה"ח אגב גררא הכניס ענין נקטעה יד העדים ודין גידם אך לאו דווקא בציוור שעמד על נפשו. (ועיין משפט נר מצווה במס' כתובות פ"ג (דל"ג).) אות ג' "דין מותרה לדבר חמור לא מצאתי במי". ולפ"ד יש דיוק מדברי הרמב"ם אף לדין מותרה לחמור (מותרה לקל).

בהמשך סוגייתנו אומרת הגמ' בדין בעינן קרא כדכתיב "תנאי היא דתנן (בנגעים פי"ד מ"ט) אין לו בהן יד בהן רגל און ימנית, אין לו טהרה עולמית. ר"א אומר נותן על מקומו ויוצא. ר"ש אומר אם נתן על של שמאל יצא".

בדין יד העדים ביארה הגמ' "אלא מעתה עדים גדמין דמעיקרא ה"נ דפסיל ותירצה שאני התם דאמר קרא יד העדים, יד שהיתה כבר". ויש לדון האם גם במצורע דווקא נקטעה בהן ידו או בהן רגלו או אוננו אין לו טהרה עולמית (לפי ת"ק דבעי קרא כדכתיב) או דלמא אפי' בגדם מעיקרא אין לו טהרה?

הר"ש בפ"י בנגעים והרע"ב ותוס' בסנהדרין מחלקים: במצורע דדווקא בנקטעה אין לו טהרה עולמית, אבל גידם מעיקרא הא אפילו שמואל מודה דלא בעינן יד העדים, וכמו"כ במצורע יש לו טהרה. אך הרמב"ם רפ"ה מחוסרי כפרה לא חילק כשכתב "אין לו בוהן יד ימנית... ואין לו טהרה עולמית". ובמאי פליגי?

בסיבת הדין שגדמין מעיקרא כשרים לעדות נפשות מסביר רש"י ד"ה יד העדים בסוף הדיבור "דזו היא יד שלהם". כלומר דגדמין מעיקרא מתקיים בהם הפס' "יד העדים תהיה בו בראשונה". אלא באם אינן יכולים להרגו דידם אינה מספקת, ייהרגו ע"י אחרים. אך מעיקר הדין צריך את יד העדים עדיין. ולפי"ז במצורע כהבנת הר"ש והרע"ב ותוס'. אלא דהרמב"ם פסק בדין יד העדים בפ"ד סנהד' ה"ח "לפיכך אם נקטעה יד העדים פטור. ואם היו גדמין מתחילה ייהרג ביד אחרים". ומדוע נקט הרמב"ם ייהרג ביד אחרים הרי לפי רש"י עדיין יש מצווה ביד העדים, ורק היכא דאינם יכולים, ייהרג ביד אחרים. וא"כ הו"ל יהרג מכל מקום או כיו"ב? ואמנם אפי"ל דהרמב"ם נקט כפשטות – דכיוון דהגדמין לא יכולים מימלא יהרג ביד אחרים. אבל הרמב"ם כבר גילה בדיני מצורע דבמצורע אין חילוק בין נקטעה ידו או גידם. לצ"ל בשיטת הרמב"ם א: דהרמב"ם הבין כפי שכתב ביד רמ"ה ד"ה אמר "ומפרקינן שאני התם דאמר קרא יד העדים, יד שהיתה להן כבר. אבל אם לא הייתה מתחילה לא איירי בה". כלומר דגדמים מעולם לא נכנסו לחיוב הפס' "יד העדים", דכיוון דאין להם יד לא איירי בה". אלא דמעתה ה"נ נימא במצורע דכיוון דאין לו יד מעיקרא לא יעכב טהרת מצורע וקרא "בהן ידו" לא איירי ביה? אצ"ל כפי שהסביר לי מרן ראש הישיבה הרב גולדוויכט זצ"ל דפירוש הרמ"ה "לא איירי בה" היינו שמסתכלים לדין התורה בלי הפס' "יד העדים" או "בהן ידו". בדין חייבי מיתות, ללא קרא דיד העדים, הייתי אומר דאפשר להרגו ביד כל אדם וא"כ בגידם כן הדין, שיהרג ביד כל אדם. אבל במצורע בלי הפס' "בהן ידו" לא הייתי יודע כיצד לטהרו א"כ בגידם אין לו טהרה עולמית. ב: מתרץ בעל המשנה אחרונה בנגעים ד"יד העדים" אין פירושה יד ממש אלא כח. וכמו "יד ה' הויה במקנך". (ועיין רש"י פר' בשלח פרק י"ד פס' ל"א וברמב"ן ע"ז) וא"כ גדם מעיקרא זה

כוחו. אבל בבהן במצורע א"ל דהכוונה לכח כיוון דלא כתיב יד אלא בהן, א"ו הכוונה לבהן ממש. ולכן הרמב"ם חילק ביד העדים אך לא חילק במצורע בין גדם לבין נקטעה ידו. פי' זה צ"ל דאינו שייך אף בדברי רש"י שפירש ביד העדים, שזוהי ידם, האם במצורע יחלק או לא. דהנה לגבי בו סו"מ שהמשנה או' בסנהד' (ע"א). "יהי אחד מה (מההורים של הבסו"מ) גידם... אינו נעשה בסו"מ שנא'

ותפסו בו אביו ואימו ולא גדמין" מפרש רש"י, גידם- ידו קטועה. (וכ"א ברע"ב). שמעינן מהכא דרש"י חילק בבסו"מ בין גידם מעיקרא לנקטעה ידו, והעמיד דין התורה "ותפשו בו" ולא גידם דווקא בנקטעה. והכא מלשון התורה לא נשמע כ"כ "ותפשו" כח ההורים אלא משמע דהווי ביד דווקא. א"כ נראה דפירוש המשנה אחרונה אינו בא לפרש את רש"י, אלא בא על דברי הרמב"ם. ואכן הרמב"ם בפ"ז הל' ממרים ה"י פסק "היה אחד מהם גידם" ולא חילק בין מעיקרו גידם לבין נקטעה ידו. ג: התווי"ט בנגעים רוצה ליישב הרמב"ם ע"פ קושית תוס' בסנהדרין (מ"ה ע"ב) ד"ה אין וע"פ הר"ש בנגעים, דהקשו איך הגמ' מוכיחה דבעינן קרא כדכתיב למ"ד אין לו (למצורע) טהרה עולמית, אולי לא בעי קרא כדכתיב ו" שאני מצורע דכתיב תהיה דדרשינן מיניה לעכב בכל מילי" ולפי"ז או' התווי"ט אפשר דהרמב"ם אכן פסק מכח "תהיה" דכתיב במצורע דצריך דווקא בהן יד ורגל, ואפילו גידם מעיקרא אין לו טהרה עולמית. ועדיין פוסק הרמב"ם לענין יד- העדים שבעינן קרא כדכתיב, שהרי הגמ' מוכיחה מעיר הנידחת דלכו"ע בעינן קרא כדכתיב בסוגייתנו. וא"ת גם ביד העדים נא' תהיה וא"כ מדוע שמואל חילק בין נקטע לגידם מעיקרא? מסביר בעל המשנה אחרונה (בנגעים) שדווקא מה שמצינו בגמ' מפורשות שדורשים תהיה שייך ללמוד מזה לעכב. ובמצורע נדרש "תהיה" לעכב בכמה גמ'. אבל "יד העדים תהיה" לא מצינו בש"ס שנלמד לעכב. עיי"ש. אך דברי התווי"ט תמוהים, דהא הגמ' בסוגייתנו שמביאה את דין רחובה של עיר הנידחת ואומרת דלכו"ע בעינן קרא כדכתיב (לפי ר' ישמעאל אם אין לה רחוב אין נעשית עיר הנידחת ולפי ר' עקיבא עושין לה רחוב, אך לית תנא דסביר דלא בעינן קרא "והוצאת את כל שללה אל רחובה- כדכתיב), לא מחלקת בין רחוב שהיה ועתה אינו לבין עיר הנידחת שמעולם לא היה לה רחוב, והרמב"ם פ"ד ע"ז ה"ו גם פסק בעלמא כשאין לה רחוב עושין לה, ולא חילק. מוכח דהרמב"ם לא סבר כדברי התווי"ט, דאי נימא כהתווי"ט- הרי דווקא במצורע בעינן יד ואפי' גדם מעיקרא אין לו טהרה - כיוון דכתיב תהיה, אך בעיר הנידחת לא מצינו לימוד דתהיה. ובעצם כמו-כן קשה אף על רש"י והר"ש ותוס' והרע"ב דבאמת איך יפרשו דין רחובה של עיר הנידחת? הם יאלצו לפרש שר"ע ור' ישמעאל נחלקו כשהיה רחוב ועתה אין, וזה הרי דחוק? אך לפי איך שפירשנו את הרמב"ם לפי המשנה אחרונה, דיד-העדים הינו כח, אבל בהן דמצורע ודאי בהן דווקא בעינן וכן גידם דבסו"מ, א"כ ה"ה הכא ברחובה של עיר, צ"ל דדווקא רחוב בעינן דבעינן קרא כדכתיב. ולפי איך שפירשנו בפ"י הראשון את הרמב"ם, דב"יד העדים" בלי הפס' נהרג ביד אחרים, וכן הדין בגידם מעיקרא, לעומת מצורע דבלי הפס' אין לו טהרה עולמית, ולכן כך הדין בגידם מעיקרא, ברחובה של עיר א"כ דבלי הפס' ג"כ ידעינן דנעשית עיר הנידחת כמו יד- העדים, שוב קשה מדוע הרמב"ם פסק כשאין לה רחוב שעושין לה? נראה לומר, דלפי

רש"י שבגדס מעיקרא זוהי ידס, הרי שלא צריך רחוב כי זוהי רחובם (כאשר מעולם לא היה רחוב). ולכן לפי התו"ט א"א ליישב דברי הרמב"ם אלא לפי פ"י המשנה אחרונה וכמשנ"ת. אבל לפי ההסבר הראשון שהסברנו ברמב"ם, הרי שאמנם גדמים מעיקרא ביד העדים הפס' לא איירי בהם, אך אם אפשר לקיים את הפס', אפשר דצ' לקיים. ולכן בגדמים דא"א לקיים יד העדים דכתיבי בקרא (א"א לעשות להם יד) לא איירי בהם הפס', אבל ברחובה של עיר, שאפשר לקיים הפס' עושין לה רחוב דברגע שאפשר לקיים את הפס' הרי דאיירי ביה קרא. ואמנם ר' ישמעאל שאמר כשאין לה רחוב אין נעשית עיר-הנידחת ישאר עדיין קשה דכיוון דלא מועיל רחובה דהשתא אלא צריך רחובה דמעיקרא א"כ מאי שנא מעדים גדמין מעיקרא דהיכא דלא איירי ביה קרא, נהרג ע"י אחרים? כנראה צריך לומר שכשם שבמצורע בגידם מעיקרא, דלא איירי ביה קרא "ונתן על בהן ידו", לא ידעינן איך לתאר אותו, וממילא אין לו טהרה עולמית, כך בעיר הנידחת בלי הפס' "ואתכל שללה תקבוץ אל רחובה" לא ידעינן איך לקיים עיר הנידחת, וממילא אין נעשית עיר הנידחת. (זו סברת ר' ישמעאל) ור"ע יסבור דרחובה של עיר הנידחת דומה ליד העדים שבלי הפס' ידעינן דנהרגו מכל מקום. ועוד יבואר בהמשך.

שיטת בעל המשנה אחרונה בסוגייתנו. (פירושו במס' נגעים פי"ד מ"ט) נחזור על מהלך הגמ' בקצרה. בתחילה מביאים את דברי שמואל – נקטעה יד בעדים פטור. ומוכיחה הגמ' דבגדמים מעיקרא לא כן הדין דכתיב יד העדים ההיתה כבר. אח"כ מקשים מרוצח דלא בעי קרא כדכתיב ומתוצת דרוצח וגוה"ד הו"ב כתובים. ומקשה הגמ' "ומי לא בעינן קרא כדכתיב" והרי בבן סו"מ בעינן קרא ומתוצת "שאני התם דכוליה קרא יתירה" ומביאה הגמ' ת"ש מעיר הנידחת דלכו"ע בעינן קרא כדכתיב דבעינן רחובה של עיר ומסימת הגמ' תנאי היא (בנגעים) אם מצורע

חסר בהן וכיו"ב יכול ליטהר. ע"כ תמצית דברי הגמ' עיי"ש. ולכא"ק על מי מקשה הגמ' "ומי לא בעינן קרא כדכתיב", הרי עד כה רק הוכחנו דבעינן קרא כדכתיב? צ"ל, דדינו של שמואל דנקטעה יד העדים פטור, הוא דווקא דיני נפשות לפטור ומשום "והצילו העדה", שמחפשים בזכותו של נידון שלא ייהרג. וברוצח דקטלינן ליה במיתה אחרת צ"ל דלא בעי קרא כדכתיב רק משום דהו"ב כתובים, וא"כ מקשינן הרי משנה מפורשת בבן סו"מ דלא קטלינן ליה משום דבעינן קרא כדכתיב וא"כ מה חידש שמואל, ודוחה הגמ' דמשם לא שמעינן לכל דיני נפשות, כיוון "דכוליה קרא יתירה". וכאן הגמ' מביאה את דין עיר הנידחת להראות, דאע"פ דאי לא נידייניה כעיר הנידחת הרי נדון אותם כל אחד ואחד מהעיר לסקילה- כיון דעבדו ע"ז לכן כל הנ"מ אי בעינן קרא כדכתיב וניבעי רחובה של עיר דווקא, הוא אינו שייך לדין "והצילו", ומעתה במסית, שהקשה בעל התו"ט מדוע הרמב"ם לא מזכיר דבעינן ידו, לא קשיא מידי, דבמסית אין דין והצילו דהא "אין מהפכין בזכותו של מסית" (כדאיתא בסנהד' ל"ג ע"ב). וכאן ר"ל בעל המשנה אחרונה דמה שהרמב"ם פסק דמצורע שאין לו בהן אין לו טהרה עולמית לא פסק הרמב"ם דבעינן קרא כדכתיב אף היכא דליכא "והצילו" אלא משום "תהיה" דכתיב במצורע לעיכובא וכפי שתי התו"ט את הרמב"ם. אך כבר דחינו ד"ז דא"כ מדוע הרמב"ם פסק דבעינן רחובה של עיר בעיר-הנידחת, הרי שם לא כתוב תהיה? אך

המשנה אחרונה ר"ל בכל אופן בשיטת הרמב"ם דבכל התורה היכא דליכא "והצילו", לא בעינן קרא כדכתיב. ואולם לפי דברינו אף בשיטת הרמב"ם בכל התורה בעינן קרא כדכתיב, דבמצורע בעינן קרא כדכתיב (ולא משום תהיה). אכן בסוף דבריו אף המשנה אחרונה חוזר מדבריו, (שמחלוקת ת"ק ור"א ור"ש במצורע בתהיה אי מעכב אי לא) דא"כ מה סברת ר"א ור"ש דאמרי דניתן על מקומו ויוצא וכי לא דרשינן תהיה, הלוא גמי מפורשות ובכללן גם מצורע הדורשות תהיה ור"א ור"ש היכי פליגי. אך המשנה אחרונה עדין ר"ל בשיטת הרמב"ם דבמצורע לא משום דבעינן קרא כדכתיב אין לו טהרה, אלא כיוון דכתיב בקרא "ונתן על בהונותיו" א"כ דורש ת"ק כלל ופרט דאין בכלל אלא בה שפרט ולכן ונתן- כלל דווקא על בהונותיו- הפרט. ור"א ור"ש דרשי ריבוי ומיעוט וממעטי כל דמי לריבוי, אך לתת על מקומו מועיל ואיכא טהרה. (ועי"ש שהאריך ע"ד התוי"ט).

עפ"ז יוצא דלפי המשנה אחרונה ברמב"ם דבכל התורה לא בעינן קרא כדכתיב, וצריכים לימודים לעכב כמו "שנה עליו הכתוב לעכב" או "חוקה" או "תהיה" דבאים לעכב. משא"כ לפי דברינו דבכל התורה בעינן קרא כדכתיב אף היכא דליכא לימוד לעכב, ולכן לפי רש"י הרע"ב ותוס' דהיכא דבעינן קרא כדכתיב, גידם מעיקרא- זוהי ידו, בתפילין לדוגמא גידם מעיקרא יוכל להניח אם נשאר מקום כל- דהוא דזוהי ידו. אך לפי הרמב"ם לא יוכל להניח. ולפי המשנה אחרונה תוס' ישאר כפי שהסברנו. אך לפי הרמב"ם בתפילין צ"ל דאיכא דרשה לעכב, אין זה מדין קרא כדכתיב ולכן גידם לא יוכל להניח. (כך הסברנו את המשנה אחרונה בשיטת הרמב"ם. אך לפי התוס' מסכים המשנה אחרונה דהוא למד הסוגיה שבמצורע משום דבעינן קרא כדכתיב, לכן אין לו טהרה עולמית. ומימלא מסקנת הגמ' דתנאי היא - אף היכא דליכא והצילו, לפי ת"ק בעינן קרא כדכתיב) ולפי רש"י תוס' והרע"ב מסביר המשנה אחרונה את תוד"ה אין לו במנחות (ל"ז ע"א): דהתם הגמ' אומרת "כתנאי, ידכה בה"י זו שמאל, אחרים אומרים ידך לרבות את הגידם". ומבאר תוס' "מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי". כלומר תוס' שסובר שהתם משום דבעינן קרא כדכתיב צריך יד דווקא, א"כ גם מי שמרבה הגידם - כיוון דהוא גידם מעיקרא יסכים ששמאל לעיכובא, בנקטעה ידו. וגידם לפירושי קאי דהמ"ד יזכה זו שמאל, בנקטעה ידו אתי. (ועי"ע חוות יאיר קס"ז דדוחה דברי התוי"ט ומבאר דין גידם בתפילין) והנה לפי דברינו דבכל התורה אמרינן דבעינן קרא כדכתיב, א"כ אותו מ"ד שסובר דלא בעינן קרא כדכתיב, וכי יסבור דאפשר להניח תפילין אף על הרגל? כנראה צ"ל דדווקא לגבי יד העדים ודכוותיה דאלו אינם עיקרי הדין אלא פרטי דינים, שייך למימר דלא בעינן קרא כדכתיב. אבל דברים מהותיים, שהם עיקר הדין, לא שייך למימר דלא ניבעי קרא כדכתיב. וכבר הבאתי את תוד"ה משום בסוגיין דמעמיד את ההו"א של הגמ' שרוצה ללמוד מרוצח לכל התורה דלא בעינן קרא כדכתיב, רק בבורח ולכן חייבי מיתות שנתערבו רק משום דמותרה לחמור מותרה לקל, ידונו בקלה. ואפשר להקשות על תירוצו של התוס' דהרי גם אחרי שכל דין רוצח שאפשר להמיתו בכל מיתה הוא רק בבורח, כיוון דמשם אנו למדים דלא בעי קרא כדכתיב, מימלא גם כשלא ברח אפשר להמיתו בכל מיתה כיוון דלא בעי קרא כדכתיב ותחזור

קושית תוס' שוב, מנין שמוותר לחמור מותר לקל. א"ו כדפירשנו, דדוקא דברים שהם פרטים ואינם מהות, שייך למימר דלא בעינן קרא כדכתיב. ולכן אם ברח הרוצח אומרת התורה מות יומת ללמד דאפשר להמיתו מכל מקום, ומזה נלמד גם ליד העדים דלא בעי קרא כדכתיב. ועדיין רוצח (שלא ברח) ידון בסייף בלבד אף אי לא בעינן קרא כדכתיב, כיוון דמהות דין רוצח הוא סייף.

ומעתה גם איך שפירשנו את מח' ר"ע ור' ישמעאל ברחובה של עיר האם הוא כיד העדים דלא איירי ביה קרא וגדמים מעיקרא נעשים עדים (כך יסבור ר"ע וכן פוסק הרמב"ם) או שרחובה של עיר הוא כמצורע דאם לא איירי ביה קרא אין לו טהרה כי לא ידעינן מהי טהרתו בלי בהן ואוזן (וכן יסבור ר' ישמעאל) ומימלא אין נעשית עיר הנידחת בלא רחוב, נפרש דבעצם השאלה היא האם רחובה של עיר היא פרט בעשיית דין עיר הנידחת, ובלעדיו גם נעשית עיר הנידחת כשם, שבלא יד העדים אפשר להרוג את המחוייב מיתה, ולכן בגידם מעיקרא אין חסרון שלקרא כדכתיב ויכול להעיד דבהא לא איירי קרא וכמו"כ עיר הנידחת בלא רחוב נעשית עיר הנידחת, דבהא לא איירי קרא, או שרחובה של עיר הוא מהות בעיקר דין עיר הנידחת, ובלעדיו איני יודע כיצד לקיים עיר הנידחת, כשם שאיני יודע איך לקיים טהרת מצורע בלא בהן ואוזן כיוון דזהו מהות בטהרה, ומימלא אך אי לא בעינן קרא כדכתיב, דקרא לא איירי בגידם מעיקרא, וכמו"כ קרא לא איירי בעיר הנידחת היכא שאין בה רחוב מעיקרא, עדיין אי אפשר לעשות עיר הנידחת כיוון דרחובה של עיר הוא מהות דין עיר הנידחת (וכמו שהסברנו בתוס' דאף אי רוצח בורח מלמד דלא בעי קרא כדכתיב, מכאן אין ללמוד לכין רוצח דאפשר להרגו בכל מהיתה, ולא דוקא בסייף).

אלא דלפ"ז מר' ישמעאל אין ראיה שבעי קרא כדכתיב, דר' ישמעאל אמנם אמר בעיר הנידחת דאין נעשית עיר הנידחת כיוון דאין לה רחוב, אך לפי הסברינו, אין זה משום דבעי קרא כדכתיב, אלא אפילו אי לא בעינן קרא כדכתיב, דין מהותי נשאר מעכב גם כשלא בעינן קרא כדכתיב. וא"כ אפשר דלפי ר' ישמעאל לא בעינן קרא כדכתיב, ואעפ"כ לא תעשה עיר הנידחת ללא רחוב דמעיקרא. והלוא בגמ' בסוגיין מוכיחה מעיר הנידחת דלכו"ע בעינן קרא כדכתיב?

יוצא דדברי ר' ישמעאל אינם מובנים לפי שום הסבר חוץ מהסבר המשנה אחרונה ברמב"ם – ד"יד" זהו כח ומשוי"כ ב"יד-העדים" גדמין זוהי ידם, אך במצורע דצריך בהן ובעיר הנידחת דצריך רחוב, ובבן סו"מ דצריך "ותפשו בו" גם גדמין דמעיקרא דינם כבנקטעה ידם. וצ"ב בשיטת רש"י ותוס' והר"ש והרע"ב דפירשו דאף במצורע יש לחלק בין נקטעה ידו לבין גידם דמעיקרא, מדוע ברחובה של עיר – דמשמע דהיינו שלא היה לה רחוב, בעינן קרא כדכתיב (אם לא נפרש כל מח' ר' ישמעאל ור' עקיבא בשהיה לה רחוב ונחרב או ככיו"ב, שזה דוחק).

כנראה צריך לומר, דאי לא בעינן קרא כדכתיב, אפילו דינים מהותיים אינם לעיכובא אלא למצווה. ומה שהוכחנו מתוס' שאי שמעינן בבורח שאפשר להרגו בכל מיתה עדיין ברוצח שאינו בורח בעינן סייף דוקא, אין זה משום שברוצח הווי דין מהותי – הסייף. אצ"ל משום שבי כתובים אינם מלמדים, אלא למה דכתיב בהדיא (וכמו

שהבאתי בשם הרמ"ה בפי' אחד) ולכן שמעין על בורח בלבד. (ולפי"ז ברוצח אפילו שברח בעיני יד העדים. ודלא כהרמב"ם לפי פירוש א' שפירשנו בשם מרן הרה"י עיי"ש בתחילת דברינו).

ולפי"ז הן לר"ע והן לר' ישמעאל, אי לא בעינן קרא דכתיב, אפשר לעשות עיר הנידחת בלא רחוב, אף שרחוב מהותי בעיר הנידחת, דבלא רחוב אין לעיר הנידחת שם עיר. ומזה שלר' ישמעאל א"א לעשות עיר הנידחת בלא רחוב, מוכח שבעינן קרא כדכתיב. וגם לפי ר"ע מה שעושין לה רחוב, דאז מתקיים הקרא כדכתיב (ולא צריך רחובה דמעיקרא).

וממילא תוסי' והרע"ב והר"ש יסברו כפי שהסברנו עתה ויסברו שביד העדים, גדמים מעיקרא כשרים דלא איירי בהם קרא, וללא פרי' "יד העדים" יודעים שאפשר להרוג בכל מיתה וכפי שביארנו. וכך יסבירו תוסי' והרע"ב והר"ש במצורע, דבלא בהן יודעים שיש להם טהרה מכל מקום. (ודלא כהרמב"ם).

ורש"י שהסביר ביד העדים – שזוהי ידם לכאוי' הה"נ בעיר הנידחת – זוהי רחובה – אף שאין רחוב? צ"ל כהסבר המשנה אחרונה, ש"יד" פירושו כח. וממילא זה שייך רק ביד-העדים, דבתורה כתוב "יד" כמו "יד ה' הויה במקנך". אך במצורע ובעיר הנידחת לא כתוב "יד" אלא "בהן" ו"רחוב" ואלו בדווקא, ואא"ל שזוהי רחובה או שזו בהן ידו. ומה שהבאתו מבן סו"מ, דרש"י מפרש "ותפשו בו ולא גדמים" – שנקטעה ידו, צ"ל דה"נ בגדמים מעיקרא. ורש"י בא לפרש מילת "גידם" אך לא לאפוקי מגידם מעיקרא.